

## Herman Hesse O Putovanju

Kada je traženo od mene da napišem nešto o poeziji putovanja, na prvi pogled mi je izgledalo primamljivo da od srca nagrdim grozote modernih težnji za putovanjima, pomahnitalu želju za putovanjem, jednolike moderne hotele, gradove za strance, kao što je Interlaken, Engleze i Berlince, badenski Švarcvald koji je poružneo i postao bezmerno skup, ološ iz velikih gradova koji želi da živi u Alpima kao kod kuće, teniske terene u Lucernu, gostioničare, kelnera, hotelske običaje i hotelske cene, domaće vino i narodne nošnje koje su se iskvarile. Ali, kada u vozu između Verone i Padove pred jednom nemačkom porodicom nisam krio ovakve poglede, hladno i ljubazno su me zamolili da ćutim; a kada sam drugi put u Lucernu ošamario jednog nitkova od kelnera, nisu me zamolili, već su me naterali da neodložno napustim kuću. Od tada sam naučio da se savladavam.

Takođe mi je palo na pamet da sam izuzetno mnogo uživao na svojim malim putovanjima, da sam bio zadovoljan, i da sam sa svakog od njih sa sobom poneo veće ili manje blago. Pa čemu onda grdnja?

O tome kako bi moderan čovek trebalo da putuje postoji mnogo knjiga i knjižica, ali koliko ja znam, nema nijedne dobre. Kada neko kreće na putovanje trebalo bi, konačno, da zna šta radi i zašto to radi. Današnji varošanin to ne zna. On putuje zato što je leto u gradu suviše vrelo. On putuje zato što se nada da će promenom vazduha, gledanjem druge okoline i ljudi da se odmori od umornog rada. On putuje u planine jer ga s nejasnom željom muči nerazumljiva čežnja za prirodom, za zemljom i rastinjem; on putuje u Rim jer to spada u obrazovanje. Ali uglavnom putuje zato što putuju njegovi rođaci i komšije, zato što posle može o tome da priča i da se s tim razmeće, zato što je to moda i zato što se posle toga kod kuće opet oseća tako lepo i prijatno.

Sve su to razumljivi i čestiti motivi. Ali zašto gospodin Krakauer putuje u Berhtesgaden, gospodin Miler u Graubinden, gospođa Šiler u Sankt Blazin? Gospodin Krakauer to radi zato što ima toliko mnogo poznanika koji uvek idu u Berhtesgaden, gospodin Miler zna da je Graubinden daleko od Berlina i da je u modi, a gospođa Šiler je čula da je u Sankt Blazinu vazduh tako čist. Sve troje bi moglo da promeni svoje planove za putovanje i pravce, i bilo bi potpuno isto. Svuda može da bude poznanika, svuda može da se da novac, a Evropa je neizmerno bogata mestima sa dobrim vazduhom. Dakle, zašto baš u Berhtesgaden? Ili u Sankt Blazin? Greška je u ovome. Putovanje bi trebalo da predstavlja stalni doživljaj a nešto vredno može da se doživi samo u okruženju sa kojim postoje duhovne veze. Neki simpaticni izlet, veselo provedeno večer u bilo kojoj bašto restorana, vožnja parobrodom po omiljenom jezeru, sami po sebi nisu nikakvi doživljaji, nikakvo obogaćivanje našeg života, nisu podsticaji koji imaju trajnu snagu. Oni mogu to da postanu, ali za gospodu Krakauera i Milera, teško.

Verovatno za ove ljude uopšte nema nijednog mesta na zemlji sa kojim imaju dublje veze. Za njih nema zemlje, nema obale ili ostrva, nema planine, nema starog grada koji ih privlači snagom naslućivanja, čiji bi izgled ispunio njihove najdraže snove i čije bi im upoznavanje značilo sakupljanje blaga. Pa ipak, kad već moraju da putuju, mogli bi to da rade srećnije i lepše. Pre putovanja bi morali, pa makar samo i na karti, da se bar površno obaveste o onom što je najbitnije za zemlju i mesto kuda putuju, kakav je položaj, kakav oblik zemljišta, kakvi su klima i stanovništvo u poređenju sa domovinom, i uobičajenom okolinom onoga koji putuje. A za vreme boravka na nepoznatom mestu morali bi da pokušaju da se upute u ono što je karakteristično za tu oblast. Morali bi da planine, vodopade, gradove ne zagledaju samo u prolazu kao efektne pojave, već da nauče da svaku od njih prepoznaju kao neophodnu i izraslu, i zbog toga i lepu pojavu na tom mestu.

Ko ima dobru volju, lako će doći do jednostavnih tajni umetnosti putovanja. Neće poželeti da pije minhensko pivo u Sirakuzi, i neće smatrati da je izvetrelo i skupo, ako ga

tamo nađe. Neće putovati u strane zemlje a da bar u izvesnoj meri ne poznaje njihov jezik. Prirodu, ljude, običaje, kuhinju i vina u tuđini neće meriti po merilima svoje domovine, neće želeći da Venecijanci budu odechćiji, Napolitanci mirniji, ljudi iz Berna ljubazniji, vino kijanti slađe, Rivijera hladnija, ostrva strmija. Pokušaće da svoj način života prilagodi običajima i karakteru mesta, pa će u Grindelvaldu ustajati ranije, a u Rimu kasnije itd. Svuda će pokušati da se približi narodu i da ga razume. Neće se dakle kretati u internacionalnim hotelima, već u gostionicama čiji su vlasnici i radnici domaći, ili, još bolje, kod privatnika, na osnovu čijeg će života steći sliku o životu naroda. Bilo bi neverovatno smešno kada bi putnik u Africi hteo da sedne na kamilu u geroku i cilindru. Ali, smatra se normalnim da se u Cermatu ili Vangenu nose pariski kostimi, da se u francuskim gradovima govori nemački, da se u Gešenenu pije rajnsko vino i da se u Orvietu jedu ista jela kao u lajpcigu. Kada ovu vrstu putnika upitaš za Bernsku Visiju, pričaćće sa negodovanjem o visokoj ceni karti za voz koji ide preko vrha Jungfrau, a kada počneš sa njima da pričaš o Sicilije, saznaćeš da tamo nema soba koje se greju, ali da u Taormini ima prvoklasna francuska kuhinja. Pitaš li o tamošnjem narodu i životu, ispričaće ti da nose iste, beskrajno smešne nošnje i da govore jednim potpuno nerazumljivim dijalektom.

Dosta o tome. Hteo sam da govorim o lepoti putovanja, a ne o nerazboritosti većine putnika.

Poezija putovanja nije u odmoru od svakodnevnice, rada i ljutnje, nije u slučajnim susretima sa drugim ljudima i u posmatranju drugih slika. Ona se ne nalazi ni u zadovoljavanju radoznalosti. Ona je u doživljavanju, što znači u obogaćivanju, u organskom primanju novostečenog, u povećanju našeg razumevanja jedinstva u raznovrsnosti, velikog tkanja zemlje i čovečanstva, u ponovnom pronalaženju starih istina i zakona pod sasvim novim okolnostima.

Uz to dolazi i nešto što bih specijalno hteo da nazovem romantikom putovanja: raznovrsnost utisaka, veselo ili plašljivo očekivanje iznenađenja, ali pre svega, ono najvrednije, odnos sa ljudima koji su nam novi i nepoznati. Ispitivački pogled portira ili kelnera isti je u Berlinu kao i u Palermu, ali pogled recinskog pastira, koga si iznenadio na jednom skrovitom pašnjaku u Graubindnu, nećeš zaboraviti. Nećeš zaboraviti ni malu porodicu u Pistoji kod koje si jednom boravio dve nedelje. Možda ćeš zaboraviti imena, verovatno se nećeš jasno setiti malih sudbina i briga tih ljudi, ali nikada nećeš zaboraviti kako si se, najpre deci, a onda maloje, bleđoj ženi, ona mužu ili dedi približio u jednom srećnom času. Jer sa njima nisi morao da pričaš o poznatim stvarima, nisi se nadovezivao na staro i zajedničko, bio si im toliko nov i stran kao i oni tebi, morao si da se ostaviš konvencionalnosti, da crpiš iz sebe samog, da se vratiš korenima tvoga bića, da bi mogao da im nešto kažeš. Sa njima si verovatno govorio o sitnicama, ali si sa njima govorio kao čovek sa čovekom, ispitujući i pitajući, sa željom da naučiš da ove strance malo razumeš, da osvojiš jedan deo njihovog bića i života i da ga uzmeš sa tobom.

Ko u stranim predelima i gradovima ne ide samo za poznatim i najupadljivijim, već priželjkuje da razume ono što je istinsko i duboko, i da ga s ljubavlju prihvati, u njegovim će sećanjima poseban sjaj imati uglavnom slučajnosti, sitnice. Kada mislim na Firencu, kao prvu sliku ne vidim katedralu ili palatu Sinjorije, već jezerce sa zlatnim karašima u Gardino Boboliju, gde sam prvog mog popodneva u firenci razgovarao sa nekim ženama i njihovom decom, prvi put čuo florentinski jezik i grad koji mi je bio poznat iz mnogih knjiga po prvi put osetio kao nešto stvarno i živo sa čim mogu da pričam i što sam mogao da uhvatim rukama. Sve mi se sigurno i jedinstveno pojavljuje iz veoma malih, sporednih događaja, i ako sam zaboravio nekoliko lepih slika iz Uficia, imam zato sećanja na večeri koje sam proveo ćaskajući sa domaćicom u kuhinji, sa momcima i ljudima u malim vinskim krčmama, sećanja na pričljivog krojača iz predgrađa koji je na svojim kućnim vratima na meni krpio pocepane pantalone, i uz to me počastio vatrenim političkim govorom, operskim melodijama i veselim narodnim pesmicama. Takve malenkosti često postaju srž dragocenih sećanja. Simpatični gradić Cofingen i pored kratkog zadržavanja - bila su to dva sata - nisam zaboravio, jer sam

se u njemu pesnicama potukao sa jednim momkom koji je bio zaljubljen u krčmarevu ćerku. Dražesnog mesta Hamerštajn, južno od badenskog Blauena, sa svim njegovim krovovima i uličicama ne bih se tako jasno i lepo sećao, da ga jednom kasno uveče, pošto sam bio zalutao u šumi, nisam slučajno pronašao. Kada sam skrenuo kod jednog ispusta, ugledao sam ga iznenada i neočekivano kako leži dole ispred mene, mirno i uspavano, sa kućama priljuljenim jedna uz drugu, a iza svega toga je upravo izlazio mesec. Da sam ovde stigao udobnim drumom i prošetao, ništa više od toga ne bih znao. Bio sam tamo samo jedan sat, a ceo život imam lepu, dragu sliku. A sa slikom ovog seoceta imam živu predstavu o čitavom, jedinstvenom predelu. Onome ko je u mladosti sa malo novca i bez prtljaga prepešao jednu dobru deonicu, sigurno su poznati ovi utisci. Noć provedena u polju deteline, ili u svežem senu, izmoljen komad hleba i sira u udaljenoj bačiji, neočekivani dolazak u gostionicu u kojoj se održava seoska svadba na koju te pozivaju, sve to čvrsto ostaje u sećanju.

Samo, zbog slučajnog ne treba zaboraviti bitno, zbog romantike ne treba zaboraviti poeziju. Opustiti se na putovanju i verovati u dragi slučaj svakako je dobra praksa, ali svako putovanje mora da ima čvrst, određeni sadržaj i smisao, ako se od njega očekuje da bude prijatan doživljaj i u dubljem smislu. Da se ide okolo po stranim zemljama iz dosade i površne radoznalosti, a da nas pritom ne zanima i da nam je strano njihovo unutrašnje biće, nedopustivo je i smešno. Upravo kao neko prijateljstvo ili ljubav koji se neguju i kojima se prinosi žrtva, kao neka knjiga koja se sa razmišljanjem izabira, kupuje i čita, tako i svako putovanje iz zadovoljstva ili studijsko putovanje mora da znači ljubav, želju za učenjem, predavanje. Ono mora da ima svrhu da neka zemlja i narod, neki grad i predeo postanu duhovni posed putnika koji s ljubavlju i predavanjem mora da osluškuje tuđinu i da se sa istrajnošću pomuči oko tajne svoga bića. Kobasičar koji putuje u Pariz i Rim zato što se pokondirio i zbog neravnina u obrazovanju, nema ništa od toga. Ali ko dugo, od rane mladosti nosi u sebi čežnju za Alpima, za morem, ili za starim italijanskim gradovima, i ko je uštedeo baš koliko treba novca i vremena za putovanje, on će svaki kamen za obeležavanje milja, svaki sunčani snežni vrh i morski predeo u tuđini urezivati u sebe i neće ga pustiti iz srca pre nego što razume jezik ovih stvari, pre nego što mu mrtvo postane živo, pre nego što nemo progovori. On će u jednom danu beskrajno mnogo više da uživa i da doživi, nego moderan putnik godinama, i dok je živ sa sobom će nositi blago radosti, razumevanja i srećnog zadovoljstva.

Ko ne mora da štedi vreme inovac i ko želi da putuje, morao bi da ima snažnu potrebu da zemlje za koje sluti da ih njegovo oko i srce priželjkiju, deo po deo učini svojim i da u laganom učenju i uživanju osvoji za sebe jedan deo sveta, da u mnogim zemljama uhvati korene i da sa Istoka i Zapada sakupi kamenje za lepu građevinu jednog sveobuhvatnog razumevanje želje i njenog života.

Ne poričem da se većina današnjih ljudi koji žele da putuju sastoji od umornih stanovnika gradova, koji nemaju nijedan drugi zahtev osim da neko vreme osete osvežavajuću i utešnu blizinu života u prirodi. Oni rado pričaju o "prirodi" i prema njoj imaju izvesnu napola plašljivu, napola zaštitničku ljubav. Ali, gde je traže i koliko njih je nađe?

Veoma je raširena zabluda da je dovoljno samo otići na neko lepo mesto da bi se približilo "prirodi" i da bi se doživele njene sile i utehe. Potpuno je tačno da će građaninu koji je napustio svoje vrele ulice svakako morati da prija svežina i čistoća vazduha na mori ili u planinama. I time se zadovoljava. Oseća se svežijim, diše dublje, spava bolje, zahvalan se vraća kući i misli da je baš uživao u "prirodi" i da ju je upio u sebe. Ne zna da je od toga uzeo i razumeo samo najpovršnije, najnebitnije, a da je ono najbolje, neotkriveno ostavio da liži na putu. On ne ume da gleda, da traži da putuje.

U osnovi je pogrešno mišljenje da je mnogo jednostavnije i lakše da se u sebe primi jedan deo Švajcarske ili Tirola, ili Severnog mora, ili Švarcvalda, nego da se dobije valjana predstava Firence ili Siene. Ljudi kojima od Firence urezano u sećanju ne ostaje ništa osim tornja *palazzo vecchio* i kupole crkve, neće ni od jezera Šlir sa sobom poneti ništa osim

obrisa Vendelštajna, a od Lucerna ništa osim jedne slike Pilata i isparenja plavetnila jezera, i posle nekoliko nedelja će po onome što stvarno imaju u duši, biti siromašni kao pre. Priroda se pred noge baca tako malo kao i kultura i umetnost i upravo od neukog čoveka iz grada zahteva beskrajno davanje pre nego što mu se razotkrije i preda.

Lepo je da se vozom, ili u poštanskim kolima putuje preko Gotharda, Brenera ili Zimplona i lepo je da se putuje Rivijerom od Đenove do Livorna, ili brodom od Venecije do Kiođa. Ali posle takvih utisaka retko kad ostane trajna svojina. Samo izuzetno prefinjeni i obrazovani ljudi su sposobni da prime i zadrže karakteristike nekog većeg predela koji su ovlaš okrnuli. Većini ostaje samo opšti utisak o morskome vazduhu, plavetnilu vode i obrisima obale, a i to brzo nestane, kao sećanje na pozorišnu sliku. Tako je kod skoro svih učesnika omiljenih grupnih putovanja po Sredozemlju.

Ne mora sve da se vidi i upozna. Ko je temeljno prošao dva brda i dve doline švajcarskih Alpa, bolje poznaje Švajcarsku nego neko ko je sa kartom za kružno putovanje za isto vreme prošao celu zemlju. Ja sam sigurno bio pet puta u Lucernu i Fincnu, a Firvaldštetsko jezero još uvek nisam u sebi shvatio i dokučio dok nisam na njemu proveo sedam dana sam, u čamcu na vesla i prošao svaki zaton i isprobao svaku perspektivu. Od tada mi ono pripada, od tada mogu u svakom času, bez slika i karata da zamislim svaki njegov najmanji deo i da ga iznova volim i uživam u njemu: oblik i vegetaciju obale, izgled i visinu planina, svako selo sa crkvenim tornjem i pristaništem, boje i odsjaje vode u svakom času dana. Na osnovu ovih čulno jasnih predstava mogao sam i da razumem tamošnje ljude, da razlikujem i razumem ponašanje i dijalekte u priobalnim selima, tipične crte lica i prezimena, karakter i istoriju pojedinih gradića i kantona.

A venecijanska laguna bi mi, i pored moje velike ljubavi prema Veneciji, ostala strani čudan i neshvatljiv kuriozitet da nisam, umoran od glupog gledanja jednog istog, na osam dana i noći uzeo čamac, hleb i krevet kod jednog ribara iz Torčela. Veslao sam duž ostrva, gacao sam režom po mrkim, muljevitim sprudovima, upoznao biljke i životinje lagune, disao i posmatrao njen jedinstveni vazduh, i od tada mi je ona prisna i prijateljska. Tih osam dana sam verovatno mogao da potrošim na Ticijana i Veronezea, ali u onom ribarskom čamcu sa trouglastim zlatnomrkim jedrom naučio sam da bolje razumem Ticijana i Veronezea, nego u Akademiji i Duždevoj palati. I ne samo nekoliko slika, neć i čitava Venecija nije za mene više samo lepa zagonetka koje se plašim, neć je postala mnogo lepša stvarnost koja mi pripada i na koju, zato što je razumem, imam pravo.

Dug je put od lenjog posmatranja zlatne letnje večeri i od bezbrižnog, lagodnog udisanja lakog, čistog, planinskog vazduha, do unutrašnjeg razumevanja prirode i predela. Divno je da se lagodni časovi odmora provedu u ležanju na livadi toploj od sunca. Ali potpun, stotinu puta dublji i plemenitiji užitek ima samo onaj kome je ova livada sa planinom i potokom, i jovima i lancem vrhova u daljini, prisan, potpuno poznat deo zemlje. Da se iz jednog takvog komadića tla čitaju njegovi zakoni, sagledavaju neophodnosti njegovog stvaranja i vegetacije, da se shvati u odnosu na istoriju, temperament, vrstu gradnje i način govora i nošnju tamošnjeg naroda, to zahteva ljubav, davanje, vežbu. Ali takve muke se isplate. U zemlji koju si svojom velikom željom i ljubavlju učinio bliskom i svojom, svaka livada i svaka stena na kojoj se odmaraš, predaće ti svoje tajne i približiće te snagom koju neće dati drugima.

Reći ćete, ne može svako da proučava parčence zemlje na kome živi nedelju dana kao geolog, istoričar, istraživač dijalekata, botaničar i agronom. Naravno, ne. Radi se o osećanju, a ne o poznavanju imena. Nauka još nikog nije učinila blaženim. Ali ko ima potrebu da ne napravi ni jedan prazan korak, ko stalno živi u celini i ko odeća da je obuhvaćen tkanjem sveta, tome oči svuda brzo idu na bitno, na pravo, na ono što se nalazi na zemlji. Svuda na zemlji će naći drveće, oblike planina, životinje i ljude da ih osećanjem dokuči i da se na njima zaustavi, umesto da trči za slučajnostima. On će otkriti da se ovo zajedničko, tipično, izražava i u najmanjim cvetovima, u najtanjim bojama vazduha, u najbeznačajnijim nijansama dijalekta, oblicima gradnje, narodnim igrama i pesmama, i u zavisnosti od njegove

obdarenosti, jedna šaljiva reč omiljena u narodu, ili šum lišća, ili crkveni toranj, ili jedan mali, redak cvetić, postaće za njega formula koja potpuno i sigurno obuhvata čitavo postojanje nekog predela. A takve formule se ne zaboravljaju.

Dosta sa ovim. Hteo bih još da kažem da ne verujem u neki poseban "talenat za putovanja" o kojem se često govori. Ljudi kojima na putovanjima tuđina brzo i srdačno postane bliska i koji imaju oko za pravo i vredno, to su isti oni ljudi koji su u životu uopšte prepoznali smisao i koji znaju da slede svoju zvezdu. Jaka nostalgija za izvorima života, težnja da se oseti prijateljstvo i jedinstvo sa svim što živi, stvara, raste, to je ključ za tajne sveta koje ćete željno i s radošću slediti ne samo na putovanjima u daleke zemlje, već i u ritmu svakodnevnog života i doživljavanja.

(1904.)